

نوستالژی مه 68، رویداد تاریخی که تکرار نشد.

اوریل 2018

مرجان افتخاری

مه 68 تنها خیزش ضد امپریالیستی است که به اروپا محدود نشد و مرزهای مکزیک، چین، ژاپن و حتی بلوک شرق (پراگ) را در نوردید، و به بزرگترین جنبش جهانی در برابر جنگ، کشتار و جنایات امپریالیسم آمریکا در ویتنام تبدیل شد.

مه 68 شورش نسلی است که بطور مستقیم زخم فاشیسم را بر گرده نداشت ولی هنوز آثار جنایات و وحشت فاشسیم را در برابر خود داشت. مه 68 تحول بزرگ و تاریخی از همگرایی چپ بود. از مارکسیسم بعنوان تنها ایدئولوژی انقلابی که از منافع کارگران، تهیدستان، فرودستان و بطور کلی استثمارشدگان حرکت می کند. در عین حال مه 68 خیزش نسلی بود در برابر محافظه کاریهای اجتماعی و فرهنگی باز مانده از کلسیا و فرهنگ کلیسایی. جنبشی که دستاوردهای بزرگ حقوقی، اجتماعی و فرهنگی برای زنان و مبارزات زنان داشت. جنبشی که درخشش هنر و ادبیات، تغییر واژها و مفاهیم فرهنگی را در پی داشت. مه 68 تنها جنبش بزرگ جهانی بود که بار دیگر، پس از اکتبر 1917 مارکسیسم و ایده های انقلابی آنرا در جهان مطرح کرد.

مهمترین وقایع در فرانسه و چند کشور در دهه 60

جنگ امپریالیسم آمریکا در ویتنام

جنگ وحشیانه امپریالیستی در ویتنام، مستعمره سابق فرانسه که از نیمه سال 1950 آغاز شده بود، در سال 1965 با بمباران های دائمی و سنگین ارتش آمریکا ادامه پیدا کرد. از همان ابتداء جنگ و جنایت امپریالیسم آمریکا اعتراض بسیاری از گروه ها، احزاب چپ و آزادیخواه را در پی داشت. اولین اعتراضات گسترده توسط دانشجویان در فرانسه در 22 ماه مارس 68 و سپس در سایر کشورها ی اروپایی سازماندهی شد. دانشجویان چپ دانشگاه Nanterre در پاریس اعتراضات بی سابقه ای علیه حضور امپریالیسم آمریکا و جنگ ویتنام برپا کردند. در واقع می توان گفت که جنبش بزرگ و عظیم سیاسی ماه مه از این تاریخ شروع شد.

بحران اکتبر یا جنگ خلیج خوکها

یکی از حوادث مهم تاریخی در دهه 60 بحران اکتبر (October Crisis of 1962) یا جنگ خلیج خوکها در جنوب کوبا بود. بحرانی که اوج تنش سیاسی و نظامی بین آمریکا و شوروی در دوران جنگ سرد بود.

جنگ 6 روزه اعراب و اسرائیل

از وقایع مهم در دهه 60، جنگ 6 روزه اعراب و اسرائیل در ژوئن 1967 است. جنگی که با همکاری مشترک کشورهای مصر، سوریه و اردن علیه اشغال فلسطین بوسیله اسرائیل شروع شد و با شکست و تسلط کامل اسرائیل بر سر زمینهای فلسطینی پایان یافت. شکستی که در تاریخ مبارزاتی کشورهای عرب علیه اسرائیل مهم و سنگین بود.

بهار آزادی در اروپای شرقی

در چکسلواکی سابق، در دهه 60 با روی کار آمدن الکساندر دوبچک در 5 ژانویه 1968 حرکتی از سوی نویسندگان، هنرمندان و روشنفکران برای آزادیها و لغو سانسور شروع شد. ولی در 21 اوت همان سال پراگ توسط تانکهای شوروی اشغال شد و گوستاو هوساک (Gustáv Husák) به جای دوبچک در راس حزب کمونیست قرار گرفت (1). اشغال نظامی چکوسلواکی عضو پیمان ورشو پیام مشخص داشت، شوروی در راس قدرت سیاسی کشورهای عضو پیمان ورشو است و هر تغییر یا تصمیم سیاسی و اجتماعی مستقلی با واکنش نظامی روبرو خواهد شد.

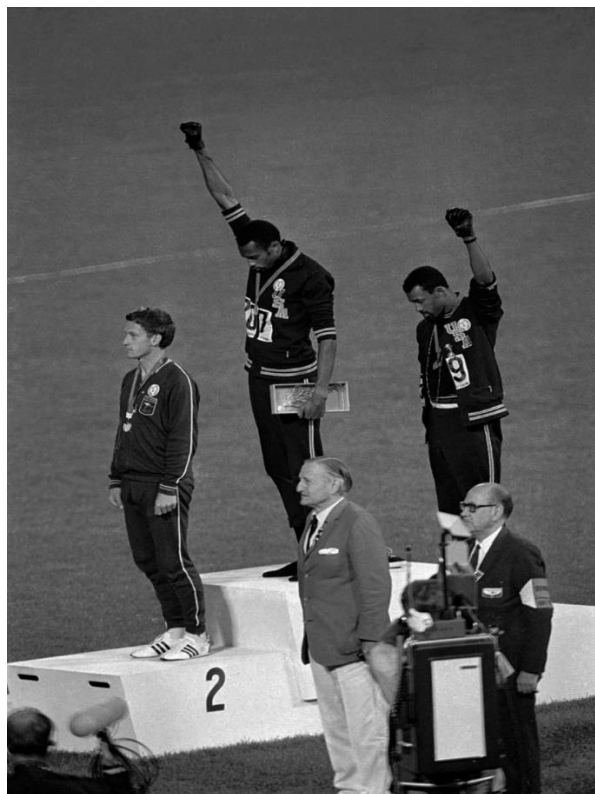
سرکوب و کشتار در مکزیک

همزمان با اعتراضات در چهار گوشه جهان، در مکزیک هم دانشجویان و روشنفکران به مدت سه ماه علیه جنگ در ویتنام، دیکتاتوری و سرکوب آزادیها خیابانها را به صحنه مبارزه تبدیل کردند. در 2 اکتبر نیروهای نظامی صدها دانشجو را در محله Tlatelolco به قتل رساندند. این کشتار به نام همین محله معروف است. ده روز پس از کشتار وحشیانه دانشجویان برای اولین بار بازیهای المپیک در مکزیک در 12 اکتبر تحت کنترل ارتش باز گشائی شد

جنبش ضد جنگ و ضد تبعض نژادی در امریکا

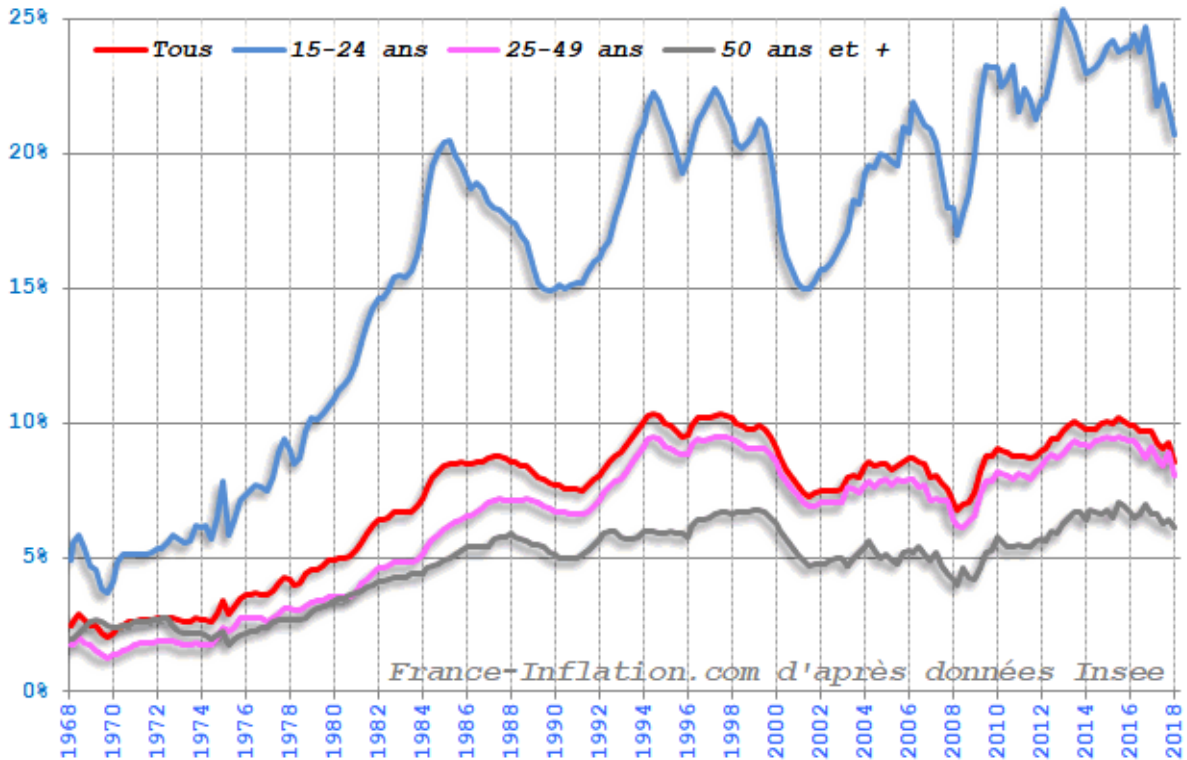
از دهه 50 میلادی جنبش بزرگی علیه تبعیضهای نژادی، نابرابریهای حقوقی و مدنی، سرکوب کارگران، دانشجویان، زنان و کودکان سیاه پوست که شهروندان درجه دو محسوب میشدند شکل گرفت. این جنبش در دهه 60 میلادی و بخصوص در سال 63 و راهپیمایی بزرگ و تاریخی در واشنگتن گسترده تر شد. پیوستن جنبش سیاه پوستان، دانشجویان و روشنفکران ضد جنگ ویتنام اعتراضات عظیمی را در سال 68 در پی داشت. در 4 آوریل همین سال معروف ترین رهبر سیاه پوستان مارتین لوتر کینگ بقتل رسید. جنبه های سیاسی، طبقاتی، اجتماعی، فرهنگی، حقوقی مه 68 آمریکا با کشورهای دیگر جهان متفاوت بود زیرا سیاستهای نظامی و جنگ طلبی امپریالیسم آمریکا را هدف قرار داده بود.

وضعیت اقتصادی چند کشور اروپایی در مه 68

پس از جنگ دوم جهانی در اروپا، آمریکا، ژاپن و دیگر کشورهای سرمایه داری بحران اقتصادی که نرخ بالای بیکاری اولین شاخص آن است وجود نداشت.

منحنی زیر نرخ پائین بیکاری فرانسه برای همه رده های سنی در سال 1968. (2)

جدول زیر نرخ بیکاری فرانسه را از سال 1967 نشان میدهد. در سال 68 نرخ بیکاری جوانان رده سنی 15-24 کمتر از 5% بود. اما در صد زنان فعال در عرصه اقتصادی همین کشور تنها 37.9% گزارش شده.

نرخ بیکاری در فرانسه (3)

سال	نرخ بیکاری %
1967	2.5
1968	2.5
1969	2.2
1970	2.6
1971	2.8
1972	2.7
1973	2.7

نرخ بیکاری پائین در تمام کشورهای بزرگ سرمایه داری رونق اقتصادی در دهه 1960 تا 1970 را تأیید میکند. نرخ بیکاری آلمان 0.8%، انگلیس 1.7%، ایتالیا 5.2%، آمریکا 4.7% و ژاپن 1.2% بود. به همین دلیل شرایط اقتصادی و بیکاری انگیزه خیزش بزرگ و سراسری مه 68 نبود. (4)

بر عکس مبارزه ضد امپریالیستی و سیاستهای جنگ طلبانه آن، تغییر شرایط بنیادین سیاسی و اجتماعی بویژه "آزادیها" زمینه عینی اعتراضات مه 68 بود.

دستاوردهای کارگران در پیوستن به اعتصابات

در ابتداء کارگران با محافظه کاری و دور اندیشی نسبت به فراخوان دانشجویان و پیوستن به اعتصابات واکنش نشان دادند. کارگران صنایع ماشین سازی رنو درست در زمانی که اختلاف و چند دستگی دولت فرانسه را فلج کرده بود به اعتصاب پیوستند. در 13 ماه مه سندیکاها و احزاب چپ در همبستگی با دانشجویان و دانش آموزان اعلام اعتصاب عمومی کردند. در این روز تقریباً 10 میلیون نفر در اعتصاب عمومی شرکت داشتند و فرانسه از نظر اقتصادی فلج شد. در 23 و 24 مه دولت فرانسه برای جداکردن کارگران از دانشجویان و جلوگیری از ادامه اعتصاب عمومی مذاکره با سندیکاها و حزب کمونیست را آغاز کرد.

در 25 ماه مه نمایندگان سندیکاها (CGT, CFDT, FO, CFTC, CGC et FEN) قراردادی را با وزیر کار به امضاء برسانند که به قرارداد Grenelle معروف شد. طبق این قرارداد دستمزدها 10% و حداقل دستمزد تا 35% افزایش یافت. در کنار این افزایش مهم چهار هفته مرخصی با حقوق و مزایا و برسمیت شناختن سندیکاها در محل کار جزء مطالباتی بود که سندیکاها بدست آوردند.⁽⁵⁾

آنچه که در این دوران در جنبش کارگری فرانسه اهمیت دارد گرایش "چپ" کارگران جوان و رادیکال جنبش کارگری است. بطوریکه پیوستن به اعتصاب و بخصوص اعلام اعتصاب عمومی از کنترل و نفوذ جریانها، نهادها و سندیکاها ستنی کارگری خارج شد. کارگران جوان که در ارتباط با جنبش چپ دانشجویی بودند در تصمیم گیریها، فراخوانها و مذاکرات نقش برجسته ای داشتند. برای اولین بار بافت سنتی سندیکاها کارگری جایگزین بافت جوان تر با ایده های رادیکال چپ شد.

جنبش های اجتماعی، فرهنگی و هنری در مه 68

در جریان جنگ جهانی دوم و اساساً هر جنگ دیگری مثل جنگ هشت ساله ایران و عراق، تمام ابزارهای اجتماعی، فرهنگی و هنری در راستای جنگ و اهداف آن قرار دارند. به عبارت دیگر جنگ، ویرانی، نابودی، وحشیگری و کشتار را برای مردم منطقی، اصولی، ضروری و عادی می کنند. مردم را به جنگ و فضای جنگی "عادت" می دهند. و برای رسیدن به این منظور علاوه بر دستگاه سرکوب و سانسور ماشین تبلیغاتی عظیم فرهنگی، هنری و ورزشی را هم بکار می گیرند. در جریان جنگ دوم جهانی تمام کشورها حتی آن کشورهایی که مستقیماً در جنگ شرکت نداشتند چنین سیاستی را پیش بردند. پس از پایان جنگ سیاست کنترل و سانسور رسانهها عمومی بخصوص رادیو و تلویزیون در بسیاری از کشورهای اروپایی و آمریکا که متفاوت از کشورهای دیگر جهان بودند ادامه پیدا کرد.

تا مه 68 در فرانسه، با وجود اعتراضات متعدد ولی تمام رسانه های عمومی رادیو، تلویزیون، مطبوعات، سینما و تئاتر تحت کنترل و زیر سانسور دولتی بودند. از همان ابتدای اعتراضات، موج گسترده ای از روشنفکران، نویسندگان، هنرمندان و روزنامه نگاران به اعتصابات پیوستند. روشنفکران متعددی مانند ژان پل سارتر Jean-Paul Sarter فیلسوف و نویسنده معروف Simone de Beauvoir نویسنده و فیمنیست و Marguerite Duras کارگردان و سناریو نویس معروف حمایت خود از دانشجویان و کارگران اعلام کرد.⁽⁶⁾ یکی از دستاوردهای بزرگ مه 68 آزادی رادیو، تلویزیون و مطبوعات از زیر کنترل و سانسور دولتی بود.

مه 68 شورش طیف وسیعی از دانشجویان، جوانان، روشفکران، نویسندگان و هنرمندان "چپ و مارکسیست" برای تغییر شرایط اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بود. طغیان نسلی بود علیه سیاستهای محافظه کارانه و عقب مانده اجتماعی و فرهنگی مردسالار، سنتی و مذهبی. مه 68 فریاد نسلی بود که سرمایه داری، نابرابریها، بی عدالتیها، تبعیضها بخضوض تبعیضهای جنسیتی، بی حقوقی همجنس گرایان را تجربه کرده بود. نسلی که مفهوم و درک مارکسیستی از جنگها و جنایات سرمایه داری داشت و خواهان پایان دادن جنگ امپریالیستی علیه مردم ویتنام بود. در واقع از این تاریخ است که جهان با ایده ها و ادبیات مارکسیستی بیشتر آشنا می شود. تفکری که آزادی و برابری انسانها را در سوسیالیسم تحقق پذیر میدانست.

اگر چه جنبش مه 68 منجر به تغییر قدرت سیاسی در هیچ یک از کشورهای اروپایی و نقاط دیگر جهان نشد، اما دستاوردهای مهمی برای جنبش کارگری، جنبش زنان و بطور کلی جنبشهای اجتماعی و فرهنگی داشت. از این تاریخ است که هنر و ادبیات خلاق اخلاقیات پوسیده جامعه سنتی را کنار گذاشت.

مه 68 مهمترین دستاورد و رها آورد را برای زنان و جنبش زنان داشت. بسیاری از چارچوب های جامعه مرد سالار فرو پاشید. مه 68 مبارزات زنان برای آزادی و برابری جنسیتی را هموارتر کرد. این جنبش، فرهنگها و سنتهای عقب مانده دوران فئودالیسم و کلیسا را به مبارزه کشاند. از این تاریخ است که در فرانسه زنان برای کار و یا فعالیتهای اجتماعی نیازی به "اجازه" مرد خانواده" نداشتند. اگر چه هنوز راه طولانی تا برابری جنسیتی وجود دارد اما شرایط و موقعیت زنان بطور رسمی و قانونی پس از مه 68 شروع به تغییر کرد.

چرا خاورمیانه مه 68 را تجربه نکرد

در حالی که جنبش عظیم مه 68 بسیاری از کشورهای جهان را در نوردید، در کشورهای خاورمیانه سیستم اقتصادی و در نتیجه فضای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دیگری حاکم بود. فرایند تولید اقتصادی عقب مانده فئودالی تا اوئل ده 60 میلادی در تمام کشورهای منطقه ادامه داشت. سیستم تولیدی که از نیمه قرن 17 در اروپا و آمریکا جای خود را به نظام سرمایه داری داده بود، در ایران تنها پس از رفرم ارضی سال 1342 (1962) روند گذار به سرمایه داری شروع شد. ولی ساختارهای اجتماعی، حقوقی و فرهنگی فئودالی و نهادهای مذهبی، رهبران و ارگانهای اسلامی که جایگاه و نفوذ بسیاری در تمام عرصه ها داشتند دست نخورده باقی ماندند. یکی از مهمترین دلایل مخالفت خمینی و حوزه های علمیه با رفرم ارضی در سال 1342 کاهش نفوذ و قدرت نهاد مذهب، نمایندگان آن و رابطه اقتصادی آنها با فئودالها و زمین داران بود.

دلایل مختلفی را در مورد اینکه چرا خاورمیانه جنبش بزرگ و جهانی مه 68 را تجربه نکرد می توان بر شمرد. رژیمهای استبدادی یا دیکتاتوری، سرکوب شدید جنبش های دانشجویی، دانش آموزی، معلمان، روشنفکری و کنترل و سانسور شدید رسانه های عمومی، ممنوعیت احزاب و نهادهای مدنی و دستگاه اطلاعاتی پلیسی که هر صدای مخالفی را در گلو خفه میکرد. سرنوشت فرخی یزدی و ابوالقاسم لاهوتی از اعضای حزب کمونیست در انقلاب مشروطه، صمد بهرنگی نویسنده و معلم انقلابی، غلامحسین ساعدی پزشک نویسنده و نماینده و

خلاق و متعهد و بسیاری دیگر از روشنفکران استبداد و سرکوب دوران سلطنت پهلوی پدر و پسر را ترسیم میکنند. جامعه ای که عقب ماندگی، فقر، بی سوادی، محرومیت، ممنوعیت، باورهای مذهبی، دیکتاتوری و سرکوب شاخصهای آن بود.

اگر چه در ایران جنبش دانشجویی و روشنفکری از اوئل دهه 20 شمسی با نظریات مارکس و ادبیات مارکسیستی آشنایی داشتند، و انقلاب بزرگ مشروطه و منشور آن را در تجربه تاریخی داشتند، ولی در دهه 40 شمسی مذهب اسلام و ساختارهای اجتماعی، حقوقی و فرهنگی اسلامی جایگاه ویژه و پررنگی در بافت اجتماعی داشت. خیزش ارتجاعی 15 خرداد سال 42 خمینی و در ادامه آن بر قراری جمهوری اسلامی در سال 57 دقیقاً تأکیدی است بر پوپولیسم مذهبی، بافت و ساختارهای اجتماعی و فرهنگی آن. در مصر مهمترین کشور خاورمیانه انتخاب محمد مرسی از اخوان المسلمین در سال 2012 و یا انتخاب غنچی در تونس درست پس از خیزش مردم در سال 2010 تأکیدی است بر نفوذ و تنیدگی مذهب اسلام بر ساختارهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در خاورمیانه. در حالی که از نیمه دهه 60 میلادی چنین ساختارهایی در اروپا، آمریکا، آمریکای لاتین و حتی در ژاپن با تمام سنتهای محافظه کارانه یا بسیار کم رنگ بودند یا فروپاشیده بودند.

بحران فلسطین و جنگ 6 روزه اعراب و اسرائیل

در دهه 60 میلادی موضوع اشغال سر زمینهای فلسطینی بوسیله اسرائیل مهمترین و شاید تنها موضوع سیاسی دولتها و مردم در خاورمیانه بود. این موضوع علاوه بر گسترش ناسیونالیسم عرب در منطقه تمام مبارزات کارگری و اجتماعی را تحت شعاع قرار داد. جنگ 6 روزه در ژوئن سال 67، شکست ناصر بعنوان قهرمان ملی نه تنها برای مردم مصر بلکه برای تمام مردم کشورهای عربی سرخوردگی بزرگی بود که در تاریخ مبارزه علیه اشغال اسرائیل باقی مانده است. پس از این شکست، مبارزه برای رهایی فلسطین باعث گسترش مذهب و گروه های اسلامی در منطقه شد. در حالی که در همین دوران در سایر نقاط دنیا مبارزه ای در حال شکل گیری بود که کنشگران مارکسیست تاریخ ساز آن بودند. در بسیاری از کشورهای دنیا مبارزه طبقاتی، اجتماعی، مطالبات و شکل مبارزاتی با آنچه که در خاورمیانه در جریان بود کاملاً متفاوت بود.

چرا مه 68 تکرار نشد.

جهانی شدن سرمایه داری و سیاستهای نئولیبرالی که خصوصی سازی صنایع تولیدی، سخت تر شدن شرایط کار، قراردادی کردن کار، خصوصی کردن حمل و نقل، بیمارستانها، امکانات درمانی، بهداشتی، آموزشی و بسیاری دیگر از امکاناتی که مزدبگیران و تهیدستان از آن استفاده می کردند وضعیت کلی اقتصادی در اوائل دهه 80 میلادی را ترسیم میکند. علاوه بر این، بحران بی سابقه سرمایه داری در نیمه سال 2007 که بیکاری میلیونها نفر از مزدبگیران، اعمال ریاضتهای اقتصادی، کاهش قدرت خرید و افزایش فقر و تهیدستی را در پی داشت وضعیت و شرایط زندگی مزدبگیران را در سراسر دنیا وخیم تر کرد. اما جهان شاهد اعتراضات گسترده ای مانند مه 68 نبود.

یکی از دلایل مهم، سندیکالیزم مبارزاتی و محوری شدن خواسته های اقتصادی است. مبارزات کارگران در فرانسه و حتی مبارزات کارگران در ایران (هفته تپه، هپکو، فولاد و واحد های صنعتی دیگر برای حقوقهای پرداخت نشده) با تمام تفاوتها بین این دو کشور این موضوع را نشان می دهد.

همانطور که اشاره شد، اگر چه شرایط سیاسی در اروپا، آزادیها، موقعیت و جایگاه رسمی و حقوقی سندیکاها در دفاع از منافع مزدبگیران با سرکوب دائمی و بی حقوقی در ایران، و همینطور وضعیت زندگی کارگران دو کشور اساسا قابل مقایسه نیستند، ولی درک سندیکالیستی از مبارزه طبقاتی در بین احزاب، سندیکاها، رهبران و فعالین طبقه کارگر مشاهده می شود.

دلیل مهم دیگر، پراکندگی، عدم همسویی و همبستگی فعال مبارزات دانشجویی، معلمان، بازنشستگان، بیکاران، کارکنان بیمارستانها و کشاورزان است. اگر چه گاهی بیانیه هایی در حمایت داده می شود ولی حرکت و اقدام عملی برای همبستگی و گسترش مبارزات وجود ندارد. این وضعیت و محافظه کاری در تمام کشورهای اروپایی و ایران دیده می شود.

بررسی کوتاهی در مورد مسائل ایدئولوژیک، سیاسی و اجتماعی نشان میدهد که در دهه 60 میلادی مارکسیسم با بلندگی علمی تنها ایدئولوژی مبارزاتی دانشجویان، جوانان و روشنفکران در این دهه است. اگر چه در این دهه هم گرایشها و گروه های "چپ" پراکنده بودند ولی با تمام اختلافات نظری، در پیش برد مبارزه در برابر جنگ امپریالیستی در ویتنام و در برابر سیاستهای دولتها همگرایی و همبستگی مبارزاتی داشتند. پراکندگی ایدئولوژیک و سیاسی بخصوص پس از فروپاشی دیوار برلین و پایان جنگ سرد "چپ" را با بحران بی سابقه ای روبرو کرد که همچنان ادامه دارد. بطوریکه سرخوردگی، پاسفیسیم، نداشتن تئوری انقلابی و آلترناتیو مبارزاتی مهمترین و بزرگترین بحرانی است که "چپ جهانی" با آن روبرو است. در کشورهای اروپایی، آمریکای لاتین و سایر نقاط بسیاری از احزاب یا گروه هایی که در مه 68 فعال بودند امروز یا وجود خارجی ندارند یا به محفل های کوچک تبدیل شده اند. در ایران بزرگترین جنبش چپ "فدایی" و یا سازمان "بیکار" با انشعابات پی در پی قبل از سرکوب وحشیانه، گسترده و خونین دهه 60 خورشیدی و قبل از فروپاشی دیوار برلین بعنوان یک سمبل تاکیدی است بر این بحران.

بی تفاوتی، تماشاگری، منفعت طلبی، رفاه طلبی، سیاست زادینی و گرایش های فرمیسیتی مختصات لیبرالیسم گسترده ای است که امروز در تمام جهان شاهد آن هستیم. در فراسنه از

بین هفتاد دانشگاه اقلیتی از دانشجویان تنها در ده دانشگاه در برابر رفرمهای دولت مکرون مقاومت میکنند. سندیکاهای فرانسه تنها برای حفظ موقعیت گذشته کارکنان راه آهن فعال هستند. بی تفاوتی بیکاران و پذیرش شرایط اسارت بار کاریابی در چارچوب رفرمهای اعلام شده در انگلیس در همین راستا است. در یونان، اسپانیا و پرتغال افت مبارزاتی در برابر ادامه ریاضتهای اقتصادی کاملاً احساس می شود.

در ایران با وجود بیکاری 40٪، فقر، تهیدستی بی سابقه، گرانی باور نکردنی کالاها و نیازهای اولیه، بی ثباتی و فروپاشی ساختارهای اقتصادی، فساد اقتصادی، بی خانمانی، مشکلات آب و ویرانی کشاورزی، **پراکندگی اعتراضات، عدم پیوند و همبستگی فعال مبارزاتی مشکل اساسی شرایطی است که در آن قرار داریم.**

از سوی دیگر، سرکوب همه جانبه و زندان اکثریت مردم (کارگران، دانشجویان، معلمان و زنان) را به تماشاگران چنین اوضاعی تبدیل کرده است. **نداشتن چشم انداز و آلترناتیو انقلابی،** امید به وعده های اصلاح طلبان، تغییر شرایط از بالا به وسیله اصلاح طلبان حکومتی، وحشت از جنگ احتمالی و شرکت در انتخابات محافظه کاری اکثریت مردم را توضیح میدهد.

<http://www.france24.com/fr/20080426-1968-le-monde-> / 1

http://france-inflation.com/graph_chomage.php / 2

<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/emploi/chiffres-cles.shtml> / 3

<http://ses.ens-lyon.fr/articles/donnees-taux-de-chomage/> 4

<https://www.nouvelobs.com/societe/le-quotidien-de-1968/20080306.OBS3785/1968-en-quelques-chiffres.html>

اطلاعات بیشتری در مورد وضعیت اقتصادی فرانسه در سال 68

<https://eointerview.wordpress.com/category/economie-de-mai-68/> / 5

https://www.persee.fr/doc/estat_0336-1454_1973_num_41_1_1287

<https://www.istravail.com/actualites-etudes/les-etudes-sociales-et-syndicales/10383-mai-1968-et-les-syndicats-francais.html>

اطلاعات بیشتر در مورد وضعیت اقتصادی و اعتصاب کارگران در مه 68

<https://www.franceinter.fr/culture/mai-68-jean-paul-sartre-un-intellectuel-en-soutien-des-salaries-et-des-etudiants> / 6

<http://moderne.canalblog.com/archives/2009/04/09/13313648.html>